

ПРАВО НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЯК ЮРИДИЧНА ГАРАНТІЯ ПРАВ І СВОБОД ЗАСУДЖЕНИХ

Гальцова О. В.,

кандидат юридичних наук,

*асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
науковий співробітник*

*Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса*

Для того щоб права і свободи людини у кримінально-виконавчому законодавстві, виконанні і відбуванні покарань були основним орієнтиром у діяльності персоналу та адміністрації установ виконання покарань, а не лише формально закріпленим у ньому, і тим більше, не порушувалися б, держава повинна створити відповідні умови та розробити певний комплекс організаційних, політичних і юридичних заходів, які б забезпечували їх реалізацію. Такий комплекс заходів серед фахівців у галузі права отримав назву юридичні (правові) гарантії. Тому є справедливими твердження науковців, що правові гарантії є ознакою правової держави, а тому повинні забезпечити реальність проголошених державою прав і свобод людини.

Оскільки конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку українського народу, а тому держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації. На думку дослідників, відсутність таких механізмів фактично нівелює сутність конституційних прав і свобод, оскільки призводить до того, що вони стають декларативними, а це є неприпустимим у правовій державі. Отже, функції правових (юридичних) гарантії, полягають у тому, вважають учені, що вони виконують та охоплюють увесь процес забезпечення прав і свобод людини, а не тільки їх охорону та захист, а також створюють необхідні юридичні умови для перетворення закріплених у законодавстві прав і свобод людини з можливостей на реальність.

На нашу думку, юридичні (правові) гарантії поваги прав і свобод засуджених також утворюють певну систему заходів, одним із яких, ми вважаємо за необхідне, віднести – *можливість судового захисту їх прав і свобод.*

Згідно зі ст. 2.3. Міжнародного пакту про громадянські і політичні права у випадку порушення прав і свобод людини держава зобов'язана забезпечити будь-якій особі ефективний правовий захист. Звісно, це важливе положення також поширюється й на засуджених осіб. Стаття 3 Конституції України, проголошує, що утвердження і забезпечення прав і

свобод людини є головним обов'язком держави. Це означає, що держава не тільки визначає в національному законодавстві права і свободи людини і громадянина, але й повинна забезпечити громадянам ефективний засіб правового захисту цих прав і свобод у випадку їх порушення.

У відповідності до ст. 55 Конституції України, права і свободи людини, у тому числі й засудженої особи, захищаються судом. Це означає, що кожному громадянину держави гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, у тому числі адміністрації та персоналу установи виконання покарань. Отже, судовий захист прав і свобод засуджених під час відбування кримінальних покарань означає, що за допомогою оскарження у суді, можливо усунути ті перешкоди, що виникають у реалізації прав і свобод вказаних осіб. Тому є цілком справедливим твердження науковців, що саме правосуддя є одним із найбільш ефективним засобом відновлення порушених прав і свобод людини.

Відповідно до пунктів 1 і 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина» від 30 травня 1997 р. № 7, вся діяльність судів має підпорядковуватися захисту їх прав та свобод. Оскільки повноваження судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі, суди не можуть відмовляти фізичним чи юридичним особам, у тому числі і засудженим, у прийнятті до судового розгляду заяв та звернень. Таким чином, суди не мають права відмовити засудженій особі у судовому захисті її прав і свобод, у прийнятті скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, у тому числі персоналу та адміністрації установ виконання покарань із підстав, не передбачених Конституцією чи законом.

Це означає, що засуджена особа може реалізувати вказане право самостійно або через захисника щодо: відстрочки виконання вироку; умовно-дострокового звільнення від відбування покарання; заміни невідбутої частини покарання більш м'яким; звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; звільнення від покарання за хворобою; припиненні примусового лікування; застосування покарання за наявності кількох вироків; звільненні від покарання і пом'якшення покарання у випадках декриміналізації діяння або пом'якшення покарання у санкції відповідної статті; вирішенні інших питань про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають під час виконання вироку та ін. Отже, право на судовий захист дозволяє засудженій особі припинити порушення її прав і свобод, у тому числі з боку адміністрації та персоналу установи виконання покарань, або відновити порушені права, що, безумовно, сприяє забезпеченню дотримання законності і правопорядку.

Судовий захист прав і свобод засуджених є важливою юридичною (правовою) гарантією поваги до прав і свобод, адже надає можливість під час відбування кримінальних покарань засудженій особі оскаржити в суді рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб унаслідок невиконання ними своїх службових обов'язків чи зловживання своїм службовим становищем; припиняти порушення її прав і свобод. Також у судовому порядку можливо усунути перешкоди при здійсненні прав і свобод засуджених; відновити порушені права. Крім того, якщо засуджений вважає, що дії адміністрації є неправомірними або порушують його права, зокрема, представниками адміністрації не виконуються умови утримання, чи незаконно на нього було накладене стягнення, або безпідставно відмовлено в побаченні тощо), він має право оскаржити зазначене у судовому порядку.

Необхідно зазначити, що провідне місце серед європейських міжурядових організацій щодо захисту прав людини займає Європейський суд з прав людини. Даний судовий орган розглядає скарги на порушення Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини. Тому засуджена особа може подати скаргу до Європейського суду з прав людини у випадках порушень цієї Конвенції, зокрема, у випадках неналежного забезпечення та захисту державою життя та здоров'я засуджених в установах виконання покарань; неналежних умовах тримання в місцях позбавлення волі; катуваннях, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність поводженню чи покарання персоналом або адміністрацією установ виконання покарань; ненаданні засудженим кваліфікованої медичної допомоги та лікування; порушенні їх права на правову допомогу.

Як свідчить аналіз судових рішень, на підставі звернень засуджених осіб до Європейського суду з прав людини, цією судовою інстанцією було винесено низку рішень. Зокрема, було констатовано, що в Україні під час відбування кримінальних покарань системно порушуються права людини, а їх кількість щороку збільшується. У його рішеннях нерідко вказувалося на невідповідність державної політики України у сфері забезпечення та дотримання прав людини, а також про багаточисленні катування, жорстокі, нелюдські та такі, що принижує гідність людини, види поводження та покарання з боку адміністрації та персоналу установ виконання покарань.

З метою підвищення ефективності захисту прав і свобод засуджених та відновлення їх порушених прав, у юридичній літературі неодноразово пропонувалося фахівцями створити спеціальні пенітенціарні суди у системі суддів загальної юрисдикції як пенітенціарних палат або окремих спеціалізованих суддів, наділених відповідною компетенцією. Тому, щоб створити в Україні ефективний правовий механізм оскар-

ження умов тримання під вартою, ще у 2016 р. до Верховної Ради України було зареєстровано проект Закону № 4936 «Про превентивні і компенсаційні засоби у зв'язку з катуванням, нелюдським чи таким, що принижує гідність, поводженням або покаранням щодо засуджених та осіб, узятих під варту, та запровадження інституту пенітенціарних суддів», і вперше у кримінальному процесуальному законодавстві України передбачалося запровадження інституту пенітенціарних суддів. Головною формою роботи пенітенціарного судді є судові засідання в установі попереднього ув'язнення чи виконання покарання.

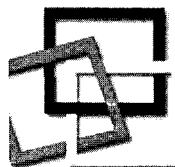
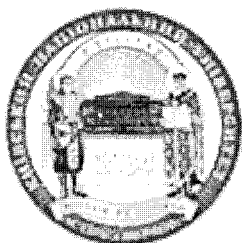
Слід вказати, що в таких країнах як, Італія, Іспанія, Польща, Румунія, Франція та ін., інститут пенітенціарних суддів, які наділені повноваженнями щодо здійснення судового контролю за установами виконання покарань, функціонує вже тривалий час. Тому ми підтримуємо думку науковців, що запровадження в Україні правового інституту пенітенціарних суддів є необхідним. Безумовно, це буде сприяти підвищенню ефективності реалізації прав і свобод засуджених щодо судового захисту, адже згідно практики Європейського суду, чинне законодавство України та адміністративна практика не забезпечують реальний та ефективний розгляд скарг засуджених.

Тому втілення в Україні позитивного досвіду зарубіжних країн щодо запровадження пенітенціарного суду (судді), безумовно, прискорить розгляд скарг засуджених та гарантуватиме таким особам відновлення їх порушених прав і свобод, оскільки згідно зі ст. 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

спільно з
ZENTRUM DES DEUTSCHEN RECHTS

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ОСНОВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ:
РОЗУМІННЯ ТА ВИКЛИКИ»**

10 грудня 2019 року

Київ
2019

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Мельник Роман Сергійович – голова оргкомітету) д. ю. н., професор, завідувач кафедри адміністративного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Косілова Ольга Іванівна – к. політ. н., доцент, науковий співробітник Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Кравченко Катерина Вікторівна – юрист 1-ої категорії Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Кравченко Михайло Георгійович – к. ю. н., старший науковий співробітник Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Малога Леся Юрївна – к. ю. н., доцент, старший науковий співробітник Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Матат Андрій Володимирович – юрист 1-ої категорії Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Солодовнікова Христина Кшиштофівна – к. психол. н., Київського національного університету імені Тараса Шевченка, юрист;

Цекалова Наталія Ігорівна – (відповідальний секретар) к. ю. н., провідний юрист Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Чехович Тетяна Валеріївна – к. ю. н., доцент, доцент кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

075 **Основні права людини: розуміння та виклики** : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 10 грудня 2019 року / ред. кол. Гриценко І. С., Мельник Р. С. та ін. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 160 с.

ISBN 978-966-916-972-3

У збірник вміщено матеріали міжнародної науково-практичної «Основні права людини: розуміння та виклики», яка відбулася в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка 10 грудня 2019 року.

Відповідальність за зміст публікації, точність наведених фактів, інших відомостей покладено на авторів.

УДК 342.7(063)